

Сучасна екологічна освіта в інтересах сталого розвитку / Зб. наук. пр. [ред. кол. І. Б. Ващенко (гол.) та ін.] – Хмельницький : Видавець ФОН Заклодний М. І., 2017. – 333 с.

Редакційна колегія:

Ващенко І.Б., проректор Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, голова; Шоробура І.М., доктор педагогічних наук, професор, ректор Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії; Білошицький С.В., доктор політичних наук, доцент, завідувач науково-методичного центру організації наукової роботи та моніторингових досліджень Хмельницького ОНПО; Гляберг Т.Г., завідувач кафедри теорії і методик природничо-математичних дисциплін та технологій Хмельницького ОНПО, кандидат географічних наук, доцент; Мирна Л.А., старший викладач кафедри теорії і методик природничо-математичних дисциплін та технологій Хмельницького ОНПО; Баля С.А., методист науково-методичного центру організації наукової роботи та моніторингових досліджень Хмельницького ОНПО, коректор.

У збірнику подано наукові статті за матеріалами роботи обласної науково-практичної конференції «Сучасна екологічна освіта в інтересах сталого розвитку», яка працювала 05 жовтня 2017 року. У наукових публікаціях порушуються нагальні проблеми екологічної освіти в Україні, розкривається концепція, цілі і завдання Освіти в інтересах сталого розвитку як важливої частини побудови збалансованого майбутнього; розглядаються методичні основи освіти для сталого розвитку та принципи інтеграції ідей сталого розвитку в навчальний процес.

Статті представляють інтерес для дослідників проблем екологічної освіти, викладачів вишів, аспірантів, студентів, учителів шкіл, працівників позашкільних навчальних закладів натуралістів, які організують екологічні табори, експедиції з дітьми і студентами, а також методистів, які займаються питаннями екологічного навчання і виховання.

Рецензенти:

Любимський О.І., доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри екології Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка;

Юглічек Л.А., кандидат біологічних наук, доцент кафедри екології Хмельницького національного університету.

Рекомендовано до друку

Спільним рішенням науково-методичної та вченої рад Хмельницького ОНПО (протокол № 3 від 20.06.2017 р.)

За зміст статей несуть відповідальність автори публікацій. Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів.

Фасоля О.І.,

директор

Департаменту освіти і науки

Хмельницької обласної

державної адміністрації

Педагогічні аспекти забезпечення екологічного виховання школярів в умовах профілізації сучасної школи

Стаття розкриває педагогічні аспекти забезпечення екологічного виховання школярів в умовах профілізації сучасної школи. На підставі аналізу нормативних документів, спеціальної літератури виділено організаційно-педагогічні умови означеного процесу, охарактеризовано чинники їх реалізації, вказано шляхи підвищення рівня якості екологічної освіти та виховання.

The article reveals the pedagogical aspects of ecological education of pupils in the conditions of modern profiling school. On the basis of the analysis of regulations, special literature, the author highlights the organizational and pedagogical conditions of the defined process, describes factors of their implementation, the ways of improvement of quality of the ecological education and training.

Ключові слова: екологічне виховання; педагогічні аспекти; профілізація; рівні якості; школярі.

Keywords: environmental education; pedagogical aspects; profiling; quality levels; students.

Постановка проблеми. В Україні сьогодні активно розвивається як формальна екологічна освіта (в школах, ВНЗ, інститутах підвищення кваліфікації), так і неформальне просвітництво (за допомогою засобів масової інформації, музеїв, виставок природоохоронних товариств та інше). Іншими словами, екологічна освіта та екологічне виховання визначаються провідними шляхами екологізації всіх видів людської діяльності. Не потрібно нікого переконувати у важливості даної проблеми.

Особлива увага науковців приділяється шкільній екологічній освіті, тобто процесу формування екологічної свідомості підростаючого покоління саме засобами шкільного навчання за допомогою профільних курсів. Сам процес екологічного виховання визначається науковцями як послідовність етапів навчально-виховної роботи, спрямованої на формування екологічно вихованої особистості, а метою екологічного виховання вважають досягнення особистістю вищого рівня екологічної вихованості, який передбачає втілення наукових знань, умінь, поглядів, переконань та активного, дієвого ставлення до оточуючого середовища [3, с. 51].

Зміст екологічного виховання містить у собі систему норм, які виходять із ціннісних орієнтацій. За своєю виховною спрямованістю зміст екологічного виховання орієнтований «...на розвиток інтелектуальних, трудових, моральних, етичних, фізичних та вольових якостей особистості учня... Формування екологічно вихованої особистості учня є перспективним результатом екологічного виховання, а показником відповідального ставлення до оточуючого середовища виступає готовність особистості школяра до реалізації в поведінці і діяльності правових, моральних, типологічних принципів і норм природокористування» [3, с. 51].

Результати останніх досліджень і публікацій свідчать, що в Україні здійснено низку досліджень, мета яких – з'ясувати рівень сформованості екологічного виховання учнів різних вікових груп. У контексті нашого наукового пошуку важливе значення мають праці: А. Алексюка, Г. Білянського, В. Бровдій, А. Захлебного, І. Зверєва, І. Лернер, В. Онищука, В. Паламарчука, О. Плохотник, Г. Пустовіта, І. Суравегіна, В. Червонецького та ін., в яких обґрунтовано сучасний розвиток вітчизняної педагогічної науки в галузі вивчення довкілля. Вони також обґрунтували та розробили нові напрями взаємодії теорії та практики екологічної освіти і виховання школярів.

Важливими для педагогічної теорії мають напрацювання В. Вербицького, І. Зязюна, Г. Пустовіта, Т. Суценко та ін. щодо проблеми охорони природного середовища, гуманного ставлення до природи.

Методичні рекомендації та посібники з екологічного виховання школярів у процесі трудового навчання й сільськогосподарської праці розроблено Н. Пустовіт. Формуванню екологічної культури учнів ПТНЗ у процесі вивчення предметів професійно-технічного циклу присвячено праці Л. Лук'янової.

Водночас результати вивчення теоретичних джерел дають підстави стверджувати, що нині в науковій літературі бракує комплексного дослідження, яке б висвітлювало проблему екологічного виховання старшокласників у процесі профільного навчання, практично результати такої роботи експериментально не перевірялися.

Мета статті полягає в аналізі аспектів забезпечення екологічного виховання школярів в умовах профілізації сучасної школи.

Викладення основного матеріалу. У процесі організації екологічного виховання старшокласників у межах дослідження виходили з таких положень: а) екологічна освіта повинна сприяти формуванню таких особистісних якостей, які б звели екологічний ризик до мінімуму; б) сучасні умови визначають нові вимоги до процесу екологічної соціалізації зростаючого покоління, тому у виховному процесі старшокласників велике значення має екологічна спрямованість особистості.

Аналіз теоретичних джерел із питань екологічної освіти та виховання свідчить, що досягнення особистістю високого рівня екологічної вихованості є результатом трьохденного процесу екологічної освіти,

виховання й розвитку. Водночас на освіту, виховання й розвиток у цьому процесі покладаються власні завдання. Так, формування системи екологічних знань, формулювання екологічних проблем сучасності та дослідження шляхів їх вирішення – завдання екологічної освіти; формування мотивів, потреб і навичок екологічно спрямованої поведінки й активної суспільно корисної та природоохоронної діяльності – завдання екологічного виховання; розвиток системи інтелектуальних і практичних умінь щодо вивчення, оцінки та поліпшення стану навколишнього середовища – завдання розвитку.

Реалізація цих завдань забезпечує бажаний результат виховання – формування екологічної культури старшокласника. Однак можливість його одержати, тобто виконати завдання екологічної освіти, виховання й розвитку залежить від впливу двох чинників: зовнішнього – виховного впливу соціального середовища – і внутрішнього – педагогічного впливу школи, який є частиною зовнішнього чинника і залежить від нього.

При одержанні позитивного результату екологічного виховання можемо говорити про дієвість впливу на нього зовнішнього та внутрішнього чинників. З огляду на те, що екологічне виховання старшокласників здійснюється в умовах профільного навчання (в системі освіти), можемо говорити, що дієвість впливу означених чинників свідчить про підвищення якості системи екологічної освіти [5].

Педагогічна практика переконливо доводить, що якість освіти характеризується збалансованою єдністю якості умов, якості педагогічного процесу і якості результату, що відповідає цілям, потребам і соціальним нормам.

У Концепції екологічної освіти [2] її мету визначено як досягнення учнями в умовах рівного доступу до якісної освіти системних екологізованих знань, умінь, практичних навичок навчально-пізнавальної, дослідно-пошукової, суспільно корисної та природоохоронної роботи. Як видно з формулювання цієї мети, її реалізація залежить від створення двох послідовних та взаємопов'язаних організаційно-педагогічних умов: забезпечення рівного доступу до якісної екологічної освіти (зовнішні умови), формування системних екологізованих знань, умінь, практичних навичок навчально-пізнавальної, дослідно-пошукової, суспільно корисної та природоохоронної роботи (внутрішньошкільні умови).

Вивчення стану екологічної освіти і виховання старшокласників дає можливість охарактеризувати зовнішні умови, що забезпечують рівний доступ до якісної освіти. А саме: ретельне виконання на всіх рівнях програми сталого розвитку України; реалізація Концепції сталого розвитку в освіті; підвищення екологічної відповідальності місцевих органів влади, підприємств за екологічну ситуацію; інтенсифікація розробки та реалізації екологічних проектів розвитку населених пунктів; підвищення екологічної поінформованості населення; оптимізації мережі загальноосвітніх шкіл; прийняття нової Концепції [2] профільного

навчання та раціональна організація профільного навчання в сільській місцевості згідно з цією Концепцією (створення мережі опорних шкіл, набуття профільної освіти за новими формами, формування оптимальної системи профільних класів за їхніми напрямками, розробка умов вступу до них, перерахунок годин інваріантної та варіативної складової навчального плану тощо); розробка повного навчального комплексу вивчення екології, особливо за програмою профільного рівня, а також дидактико-методичного забезпечення позаурочної та позакласної роботи старшокласників (спекурси, факультативи); збільшення кількості годин на вивчення екології в непрофільних класах та надання екології статусу значущого предмета; зміцнення комп'ютерного оснащення сільських шкіл; кадрове забезпечення шкіл (екологічна компетентність та культура, психолого-педагогічна компетентність, комп'ютерна грамотність, уміння організувати позаурочну, позакласну екологічну роботу); організація неперервного підвищення кваліфікації вчителів екології на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, методичних кабінетів;

– активізація науково-методичної роботи з учителями екології в міжкурсовий період на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, районних методичних кабінетів, школи; здійснення моніторингових досліджень якості екологічної освіти всеукраїнського та регіонального рівнів тощо; використання наслідків моніторингових досліджень як основи для прийняття оптимальних управлінських рішень щодо поліпшення стану екологічної освіти та виховання й організації відповідної науково-методичної роботи з учителями, управління якості екологічної освіти на основі компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного підходів.

Забезпечення другої умови реалізації мети екологічної освіти – формування системних екологізованих знань, умінь, практичних навичок навчально-пізнавальної, дослідно-пошукової, суспільно корисної та природоохоронної роботи – повною мірою залежить від школи, тобто від створення в ній ефективної урочної, позаурочної та позакласної діяльності екологічного спрямування.

Зрозуміло, що означена діяльність – завдання всього педагогічного колективу школи. Від того, яке значення в шкільному середовищі має екологічна освіта і виховання, який статус має предмет екології та екологічна діяльність, наскільки цілеспрямовано та системно здійснюється екологічне виховання, яку громадянську позицію, рівень екологічної культури демонструє педагогічний колектив, залежить мотивація учнів щодо формування екологічної компетентності, ціннісних ставлень, переконань, свідомої екологічної поведінки. Але ж найбільшу роль у екологізованому навчально-виховному процесі відіграє вчитель, від професійної діяльності якого залежить результативність як урочної, так і позаурочної та позакласної роботи [1].

Погоджуємося з думкою Н. Островерхової [4], яка стверджує, що якість екологічної освіти та виховання значно підвищиться при умові організації позаурочної та позакласної системної, цілеспрямованої роботи екологічного спрямування. У цій роботі треба передбачити діяльність позаурочних та позакласних об'єднань (угруповань учнів) пізнавально-практичного, практичного, масового, активного напрямів. До об'єднань пізнавально-практичного напрямку увійдуть теоретичні угруповання (предметні гуртки, факультативи, лекції, бесіди, конференції, семінари, конгреси, симпозіуми, кінолекторії), комбіновані (клуби, гуртки, факультативи, олімпіади, колоквиуми, школи юного жителя, учнівське наукове товариство) та безпосередньо практичного напрямку (тут учні здійснюватимуть спостереження, лабораторно-практичні роботи, експерименти, дослідницьку роботу, екологічний моніторинг, братимуть участь у практикумах, рольових іграх, прес-конференціях, екскурсіях, походах, експедиціях). У масовій роботі об'єднуються учасники конкурсів, виставок, свят, презентацій, акцій та рухів екологічного, суспільно корисного та природоохоронного спрямування. В угрупованнях активного виду має бути організована навчально-пізнавальна, дослідницька та природоохоронна робота в довідці (наприклад, «Екологічний майданчик», «Ентомологічний мікроказник», «Екологічний табір-експедиція» тощо).

Висновки. Отже, ефективність системи екологічного виховання школярів є результатом цілеспрямованого виховного процесу, у якому до виховного потенціалу навчальних занять має додатися дія комплексу методів, що здійснюють вплив на свідомість, почуття і волю учнів із метою формування їхніх поглядів і переконань, на формування досвіду суспільної поведінки, а також регулюють, коригують, стимулюють позитивну поведінку й діяльність.

Серед перспективних напрямів дослідження передбачено такі: організація навчально-методичного забезпечення екологічного виховання старшокласників засобами позаурочної та позакласної роботи; подальший аналіз і розроблення інноваційних технологій для оптимізації позакласної та позашкільної екологічної діяльності; пошук мотиваційних ресурсів для поліпшення екологічного виховання старшокласників.

Список використаних джерел та літератури:

1. Пашенко О. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О. Пашенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1(46). – С. 5-12.
2. Концепція профільного навчання в старшій школі (нова редакція) (Наказ МОН від 11.09.2009 № 854).
3. Науменко Р. А. Екологічне виховання учнів 5-9 класів шкіл-інтернатів у позаурочний час / Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук 13.00.07 / Науменко Р. А. – К., 1994.
4. Островерхова Н. Оцінка якості освіти / Н. Островерхова // Освіта і управління. – 2005. – Т. 8. – № 1. – С. 109-113.

5. Управление качеством образования: практико-ориентированная монография и методическое пособие; под ред. М. М. Поташника. – М.: Педагогическое общество России, 2000. – 448 с.

УДК 378.0464

Берега В.С.,
ректор Хмельницького ОІППО,
доктор педагогічних наук,
професор

Неперервна педагогічна освіта як головна умова успішної реалізації освітньої політики в Україні

У статті йдеться про неперервну педагогічну освіту як головну умову успішної реалізації освітньої політики в Україні. Подаються основні напрями розвитку освіти, формулюються завдання інститутів післядипломної педагогічної освіти, умови розв'язання цих завдань. Робиться вмотивований висновок, що його робота носить випереджувально-моделюючий характер щодо діяльності освітніх закладів регіону.

В статті речі йдуть о непрерывном педагогическом образовании как главном условии успешной реализации образовательной политики в Украине. Представлены основные направления развития образования, формулируются задачи институтов последипломного педагогического образования, условия решения этих задач. Делается вмотивированный вывод, что его работа носит упреждающе-мотивированный характер касающийся деятельности образовательных учреждений региона.

Важливого значення в системі освіти через усе життя набуває система неперервної педагогічної освіти впродовж життя. Концепцією розвитку неперервної педагогічної освіти передбачено «...відтворення людського капіталу та інтелекту суспільства для забезпечення сталого людського розвитку країни через ясну підготовку педагогічних кадрів для всієї сфери освіти, створення ефективної системи підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників на основі поєднання національних надбань світового значення та усталених європейських традицій забезпечення розвитку педагогів, здатних у процесі постійного вдосконалення здійснювати професійну діяльність на засадах гуманізму, демократії, вільної конкуренції та високих технологій, а також забезпечувати неперервну освіту громадян, здійснюючи практичну реалізацію освітньої політики як пріоритетної функції держави» [1].

Поділяємо думку професора В. Олійника, який стверджує, що «...неперервна освіта – природний, поступальний процес передачі

нагромаджених знань і вмінь від одного покоління до іншого, підвищення знань і досвіду від одного ступеня освіченості до іншого. Це закон розвитку й реалізації здібностей людини протягом усього життя, орієнтування її на соціально вагомі цілі, категорії, нормативи» [3, с. 13]. Саме з цих позицій вважаємо закономірним збільшення освітніх потреб, що впливають на розвиток системи післядипломної освіти педагогів взагалі та підвищення їхньої кваліфікації, зокрема.

За переконанням провідних вітчизняних науковців, сучасна неперервна освіта має діяти як єдиний комплекс на основі субординації всіх ланок освіти, взаємозв'язку та координації її установ, що постійно розвивається й надає кожній людині можливість підключитися до освітнього процесу на будь-якому етапі її життя. Це забезпечується, насамперед, наступністю всіх структурних елементів системи на основі затверджених єдиних освітніх стандартів, взаємним доповненням різних форм навчання [2].

Теоретичні засади сутності післядипломної освіти педагогічних кадрів розкриті в працях українських науковців: В. Бондаря, І. Зязюна, М. Красовицького, В. Маслова, Н. Нічкало, В. Олійника, С. Сисоєвої, А. Чернишова, В. Юрсова та ін. Вони найповніше розкрили сутність післядипломної освіти педагогічних кадрів, розглядали цю ланку безперервної освіти як процес збагачення їхньої професійної та загальної культури, довели, що формування особистості фахівця відбувається не лише в процесі первинної вузівської підготовки, а й у процесі їхнього різнобічного розвитку шляхом післядипломної освіти. За їхнім глибоким переконанням, саме вона спрямовується на реалізацію освітніх стандартів. Передусім, це відбувається завдяки спрямуванню процесу безперервної освіти педагогів на розширення інтелектуальної обізнаності, оновлення та суттєве доповнення здобутих психолого-педагогічних знань, вивчення нових технологій організації педагогічного процесу, узагальнення і впровадження перспективного педагогічного досвіду.

Основними напрямками розвитку освіти стали: розбудова національної школи з урахуванням кардинальних змін суспільного життя України; забезпечення моральної, інтелектуальної та психологічної готовності всіх громадян до здобуття освіти; досягнення нового рівня у вивченні базових навчальних предметів; забезпечення в кожному навчальному закладі відповідних умов навчання і виховання фізично і психічно здорової особистості.

Це підтверджується практикою діяльності обласних закладів, які інтегрують зусилля науковців і педагогів-практиків щодо створення та науково-методичного забезпечення освітнього простору позадипломної педагогічної освіти регіонів. Їхня доля нерозривно пов'язана з долею відповідної місцевості й асоціюється у свідомості поколінь із розвитком народної освіти та просвіти.